

KÖSEC AHMED DEDE VE ESERLERİ

Betül SAYLAN*

Hayatı

Hayatı hakkında kesin bilgiler bulunmamakla beraber, Kösec Ahmed Dede, Trabzon'da Boztepe Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası İsmail Efendi olarak geçmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir'in "ârif ve fâzıl bir zât"¹ olarak tanıttığı Kösec Ahmed Dede, önce Amasya sonra İstanbul'da bulunmuştur. Amasya'da bulunduğu sırada şehrin önde gelen isimleri, bürokratları ile bir arada bulunmuştur. 1174/1760-61'de hac vazifesini yerine getirmiştir. Daha sonra Konya'ya yerleşmiş, 1191/1777'de Konya'da vefat etmiştir.² Bursalı Mehmed Tâhir vefat tarihini 1195/1781³ olarak veriyorsa da Ahmed Dede'nin mezar taşındaki kayıt kesinlik arz etmektedir. Kabri Mevlânâ Türbesi'nin arka kısmındaki "Hadîkatü'l-ervâh" olarak anılan kabristandır. Sakal ve bıyığının azlığı sebebiyle "Kösec" lakabı ile anılmıştır.⁴

Câmi'u't-turuk bir zât olan Kösec Ahmed Dede, Nakşî, Halvetî ve Mevlevî'dir. Nakşibendiye tarikatını Murâd Buhârî'nin (ö. 1132/1720)⁵ oğlu Seyyid Muhammed Bahâeddîn Efendi'den (ö. 1168/1755); Halvetî tarikatını Şeyh Mustafa el-Bekrî'nin⁶ halifelerinden Şeyh Mustafa Hafnevî'den⁷ almıştır.⁸ Ay-

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, betulsaylan@trabzon.edu.tr.

¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, haz: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, (İstanbul: Meral Yayınevi), 1/143.

² Ali Üremiş, "Trabzonlu Kösec Ahmed Dede Hayatı, Eserleri, et-Tuhfetü'l-behiyye ve Tercümesi", *et-Tuhfetü'l-behiyye fi't-tarikati'l-Mevleviyye Tercümesi (Zâviye-i Fukarâ)*, haz. Ali Üremiş, (Trabzon: Serander Yayınları, 2008), XXI.

³ Üremiş, "Trabzonlu Kösec Ahmed Dede", XXI.

⁴ "Kösec" lakabı ile ilgili tartışmalar için bkz: Öncel Demirtaş, *Kösec Ahmed Trabzonî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 42-44.

⁵ **Murâd Buhârî (ö. 1132/1720)**: Nakşibendiye'nin Müceddidiye kolunu Anadolu'ya ilk getiren kişi olarak bilinen Murâd Buhârî, 1050/1640'ta Semerkand'da dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini burada tamamlayarak Hindistan'a giderek İmâm Rabbânî'nin (ö. 1034/1624) oğlu Muhammed Ma'sûm Sirhindî'den (ö. 1079/1668) seyr ü sülûkunu tamamlayarak icâzet almıştır. İki defa hac ziyaretinde bulunmuş, bir müddet tahsil için Kahire'de bulunmuştur. Şam'da bulunduğu dönemde evlenmiştir. Aldığı bir davet üzerine İstanbul'a gelmiştir. Eyüp bölgesinde irşâd faaliyetinde bulunmuştur. Kendisine tahsis edilen tekkenin şeyhliğini halifesi Kılıslı Ali Efendi'ye (ö. 1147/1734) bırakarak Şam'a gitmiştir. Burada kendisi için tahsis edilen Berrâniye Tekkesi'nin şeyhliğini oğlu Muhammed Bahâeddîn'e bırakarak 1120/1708'de İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da gördüğü kişiler ve saray ve halk üzerindeki etkisi bazı devlet adamlarını rahatsız ettiğinden bir müddet Bursa'da sürgün hayatı yaşamıştır. 1130/1718'de İstanbul'a dönmüştür. 1132/1720'de vefat edene kadar Eyüp Nişanca'daki tekkesinde faaliyet göstermiştir. (Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2005), 638; Halil İbrahim Şimşek, "Murâd Buhârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/185-187).

⁶ **Şeyh Mustafa el-Bekrî (ö. 1162/1749)**: Halvetiyye tarikatının Cemâliyye ana kolunun Karabaşîyye alt şubesinden doğan Bekriyye alt şubesi Mustafa el-Bekrî'ye nispet edilmektedir. Mustafa el-Bekrî'nin tarikat silsilesi mürşidi Hüsâmeddîn el-Halebî vasıtasıyla Karabâş-ı Velî'ye uzanmaktadır. Mustafa el-Bekrî'nin temsilcisi olduğu şube, Mısır başta olmak üzere Halep, Şam, Kudüs, Hicaz, Yemen, Trablus, Cezayir, Tunus ve Fas gibi İslâm coğrafyasının önemli merkezlerine yayılmıştır. Pek çok eseri olan Mustafa el-Bekrî, Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) talebesi olmuştur. *el-Fethu'l-kudsî ve'l-keşfü'l-ünsî* adını taşıyan bir evrâd tertip etmiştir. (Semih Ceyhan, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 726).

⁷ **Şeyh Mustafa Hafnevî**: Halvetiyye'nin Bekriyye şubesinin Hafnevîyye alt şubesinin kurucusudur. 1101/1689-90'da Mısır'ın Bilbis şehrinin Hafne köyünde dünyaya gelmiştir. Câmi'u'l-Ezher'de tahsil görmüş ve burada elli sene muallimlik vazifesinde bulunmuştur. Başlangıçta Şeyh Ahmed Şâzelî el-Mağribî'ye intisab etmiş, Şeyh Mustafa el-Bekrî'nin 1133/1721'de Mısır'ı ziyareti esnasında kendisine mürid olmuş, kısa zamanda seyr ü sülûkunu tamamlayarak hilâfet almıştır. Birçok mürid yetiştirmiştir. (Hüseyin Vassâf, *Seftne-i Evliyâ*, haz: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 4/182-183.

⁸ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/143-144.

rica Nakşibendiyye silsilelerinde Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin⁹ şeyhi olarak geçmektedir.¹⁰ Kösec Ahmed Dede, kaleme aldığı *et-Tuhfetü'l-behiyye fi Tarikati'l-Mevleviyye* eserinde; “bu fakîr müellifin Mevlevî tarîkatına nisbetini bilmenizi istedim. Şeyhim ve mürşidim... Mevlevî hilâfetinin sahibi şeyh (II.) Ebû Bekir Çelebî Efendimizdir. Tarîkatı kendilerinden telâkkî ettim. O, pederleri Şeyh Mehmet Ârif Çelebî'den, ... o da Şeyh Ferruh Çelebî Efendi'nin oğlu Şeyh Ebû Bekir Çelebî, ...onlar da Hz. Muhammed (S.A.V.)'den telakkî-i tarîkat etmişlerdir” buyurarak Mevleviyye silsilesini beyân etmiştir.¹¹ Mevleviyye tarîkatına intisâbı ve Mevleviyye tarîkatında seyr ü sülûkunu tamamlayanlara mahsus bir unvan olan “Dede” unvanını alışı Şeyh Gâlib ayrıntılı bir şekilde nakletmektedir. Buna göre Konya Mevlânâ Âsitânesi Şeyhi II. Ebûbekir Çelebi (ö. 1198/1785) dervişlerden iki kişiyi huzuruna çağırıp, Konya civarındaki Sille köyüne gitmelerini ve “Orada tarîkat fukarasından Ahmed Kûsec Trabzonî denilen bir kimse bulacaksınız. Hz. Hünkâr'ı ziyaret etmek arzusu ile memleketimize gelmek üzeredir. Ona söyleyin, doğru bizim eve gelsin. Matbaha girmek ve hizmette bulunmak niyetinden vazgeçsin. O kâmil ve mükemmel bir zâttır. Hizmete ihtiyacı yoktur. Siz onu hemen bana getirin” buyurarak Kösec Ahmed Dede'yi Konya'ya, Âsitâne'ye getirmelerini emretmiştir. Görevlendirilen iki derviş Sille'ye vardıklarında Kösec Ahmed Dede'yi gözyaşları ile zikreder, feryâd eder bir hâlde bulmuşlardır. Kendisine Çelebi Efendi'nin emrini tebliğ ederek Konya'ya davet etmişlerdir. Konya'ya vâsıl olduklarında Kösec Ahmed Dede, bir gün gibi kısa bir süre Çelebi Efendi'nin halvethânesinde bulunduktan sonra Mevlevî kisvesi ile hücreden çıkarılarak dedegâna mahsus bir merasim icrâ edilmiştir. Bu merasim esnasında Kösec Ahmed Dede'nin “Beni kabul edin. Buradan bir mezar yeri verin” diyerek şu anda defnolunduğu yeri işaret ettiği rivâyet edilmektedir. Bu hâdiseden altı ay sonra Kösec Ahmed Dede vefat etmiş ve vasiyeti gereği işaret ettiği yere defnedilmiştir.¹² Bu hadiseyi nakleden Şeyh Gâlib'in müridi Esrâr Dede eserinde mürşidini tasdik etmekte ve Kösec Ahmed Dede'nin altı aylık süre zarfında “Tarîkat-ı Mevleviyye'ye bir risâle te'lif eylediğini” aktarmaktadır.¹³ Bu hadise ile Kösec Ahmed Dede'nin Mevleviyye tarikatının mânevî terbiyesi olan “Çile”ye¹⁴ tâbi olmadan, mürşidi II. Ebûbekir Çelebi'nin tensipleriyle “Dede” unvanını aldığını öğrenmekteyiz.

⁹ **Ebû Saîd Muhammed Hâdimî (ö. 1176/1762):** Ailesi Buhara'dan Anadolu'ya gelerek Hâdim'e yerleşmiştir. Ebû Saîd Muhammed Hâdimî Hâdim'de dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini babası “Fahru'r-Rûm” lakâbıyla tanınan Kara Mustafa Efendi'den almış, 1133/1720'de Konya Karatay Medresesi'ne kaydolmuş ve beş yıl burada tahsil görmüştür. Hocası İbrahim Efendi'nin tavsiyesi üzerine dönemin meşhur âlimlerinden Kazâbâdî Ahmed Efendi'den ilim öğrenmek için 1138/1725'te İstanbul'a gitmiştir. Sekiz yıl burada eğitim görüp icâzetini almış, Hâdim'e dönmüş ve babasının vefatıyla boşalan Hâdim Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Sultan I. Mahmud tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. Hâdimî, padişahın huzurunda İstanbul'un gözde âlimlerinin de hazır bulunduğu bir mecliste ders takrir etmiştir. Bu ders takririnden çok memnun kalan padişah, onun Ayasofya Camii'nde vaaz vermesini istemiştir. Bunun üzerine câmide Fâtîha sûresinin tefsirini yapmış ve herkesin takdirini kazanmıştır. İstanbul'da bir vazife teklif edildiyse de o, bunu kabul etmeyerek talebe yetiştirmek üzere tekrar memleketine dönmüştür. 1176/1762-63'de Hâdim'de vefât etmiş ve buradaki mezarlığa defnedilmiştir. (Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2009), 607-613; Mustafa Yayla, “Ebû Saîd Hâdimî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/24-26.

¹⁰ Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, 240.

¹¹ Trabzonlu Kösec Ahmed Dede, *et-Tuhfetü'l-behiyye fi'l-tarikati'l-Mevleviyye Tercümesi (Zâviye-i Fukarâ)*, haz. Ali Üremiş, (Trabzon: Serander Yayınları, 2008), 12-14.

¹² Üremiş, “Trabzonlu Kösec Ahmed Dede”, XVIII-XX.

¹³ Esrâr Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000), 382.

¹⁴ Mevleviyye tarikatında 1001 gün süren mânevî eğitim süreci “Çile” olarak isimlendirilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Selçuk Eraydın, “Çile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/316; Ethem Cebecioğlu, “Matbah-ı Şerif”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009), 415-416.

Eserleri

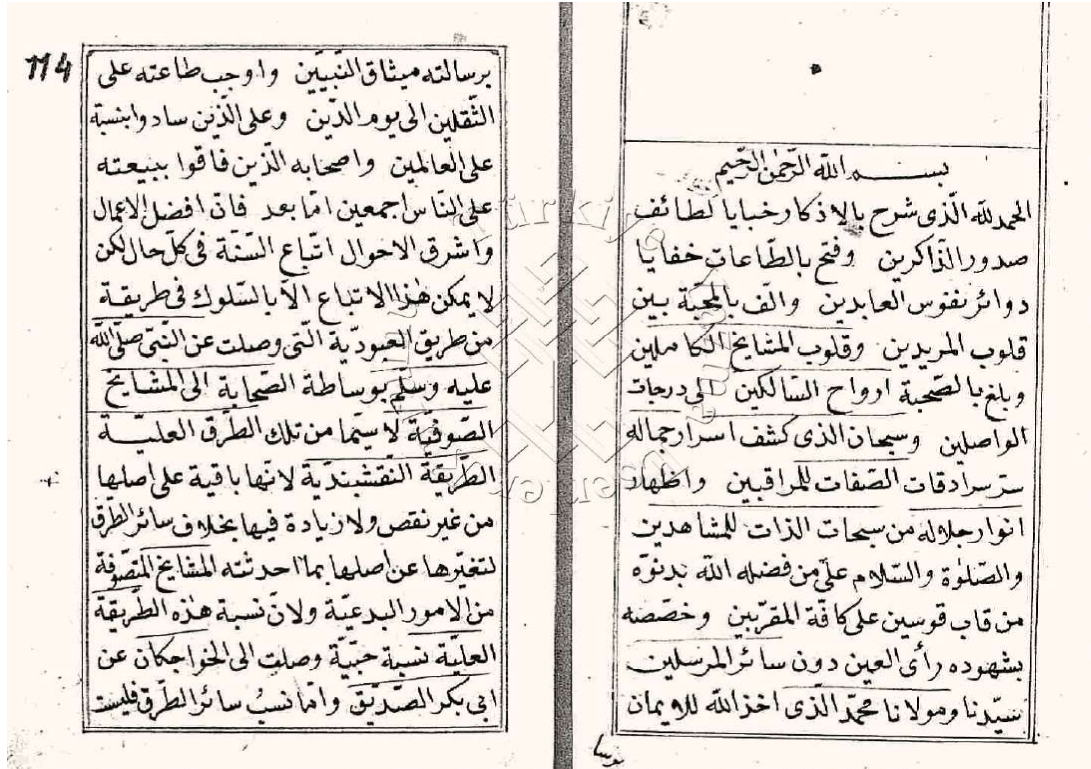
Müntesibi olduğu tarikatlar hakkında eserler kaleme alan Kösec Ahmed Dede'nin tespit edilmiş altı eseri bulunmaktadır. Dördü Nakşibendiyye tarikatı, biri Halvetiyye ve biri de Mevleviyye tarikatı hakkında olan eserlerini Arapça kaleme almıştır. Kullandığı Arapça'nın kolay anlaşılır ve gramer kurallarına uygun olması dikkat çekicidir. Eserlerinin başında eserin tertibi hakkında bilgi veriyor oluşu da eserlerin önemli özelliklerindedir. Kösec Ahmed Dede, eserlerinde zaman zaman şiirlere yer vermektedir.

1. *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*

Kösec Ahmed Dede'nin Nakşibendiyye silsilesini tespit etmek ve tarikatın uygulama ve esasları hakkında bilgiler vermek maksadıyla kaleme aldığı eseridir. Eser Arapça kaleme alınmıştır. Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 3128 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Eser üzerinde Abdülbaki Uysal bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Muhtevâsı

Hz. Peygamber'e kadar ulaşan Nakşibendiyye silsilesini verir.¹⁵ Ardından, eserin tertibi hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Kösec Ahmed Dede eserini altı bâb ve bir hâtime olarak planlamıştır. Birinci bâb; zikrin diğer amellere göre üstünlüğü ve zikir telkîni hakkındadır. İkinci bâb; murakabenin âdâbı ve tarifi hakkındadır. Üçüncü bâb; sünnete ittibâ hakkındadır. Dördüncü bâb; nefis tezkiyesi hakkındadır. Beşinci bâb; sohbet hakkındadır. Altıncı bâb; şeyhe muhabbet ve yedinci bâb; râbita hakkındadır. Eserin hâtime bölümünde Nakşibendiyye tarikatının prensipleri olan Kelimât-ı Kudsiyye hakkında açıklamalar yapar.¹⁶ Eser genelinde bilgi verdiği konuları âyet ve hadislerle delillendirir.

Resim 1: *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*'ın ilk sayfası.
(Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 003128)

¹⁵ Kösec Ahmed Dede, *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*, (Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 003128), vr. 114a-116b.

¹⁶ Kösec, *Silsiletü'l-Hâcegân*, vr. 117a-b.

2. *Şerhu Risâleti'n-Nakşibendiyye*

Tarikatların âdâb ve erkânını anlatan âdâb risâleleri tasavvuf literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Hem tarikatın işleyişini öğrenmek, hem de risâleleri kaleme alan âlim ve mutasavvıfların söz konusu tarikate bakışlarını anlamak için rehber niteliğindedirler. Nakşibendiyye tarikatında bu çerçevede kaleme alınan eserler azımsanmayacak kadar çoktur. Bunlardan biri de Ebû Saîd el-Hâdimî'nin çeşitli kütüphânelerde *er-Risâletü'n-Nakşibendiyye*, *Risâle fi sülûku'n-Nakşibendiyye*, *Risâle fi tarikati'n-Nakşibendiyye*, *Risâle fi şerîati tarikati'n-Nakşibendiyye* başlıklarıyla kayıtlı olan eserdir. Risâle üzerine yapılan birçok şerhten biri de Kösec Ahmed Dede'ye aittir. *Şerhu Risâleti'n-Nakşibendiyye li'l-Hâdimî* adını taşıyan şerh, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü'nde 2851/1 ve 2696 numaralar ile; Arapça Yazmalar Bölümü'nde 3087; 5475; 5530 numaralar ile; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Koleksiyonu'nda 1274 numara ile kayıtlıdır. Risâle, kendini Eyüp Sultân Câmii imamlarından olarak tanıtan¹⁷ Abdullâh b. Sâlih tarafından tercüme edilmiştir. Söz konusu tercüme Osman Ergin Yazmalar Koleksiyonu'nda 1745 numara ile yer almaktadır. Hem Hâdimî'nin risâlesi hem de Kösec Ahmed Dede'nin şerhi Arapça'dır. Kösec Ahmed Dede risâleyi şerh ederken ağıdalı ve sanatlı olmayan bir dil kullanmıştır. Risâlede geçen kavram ve cümleleri kısa ve özlü ifadelerle açıklamaktadır. Kösec Ahmed Dede'nin risâleyi şerh ederken bazı şiirlere yer verdiği dikkat çekmektedir.

Muhtevâsı

Ebû Saîd Hâdimî'nin risâlesi besmele, hamdele, salveleden sonra Nakşibendiyye'ye müntesib bir müridin sahip olması gereken özellikleri açıklayarak başlamaktadır. Bu özellikler dokuz tane olup şöyle sıralanmaktadır: Sahîh itikâd, sâdık tevbe, sünnete tam bağlılık, azîmetle amel, münker ve bid'atlerden uzak durmak, nefsin hevâ ve hevesine uymaktan uzak durmak, mezmûm sıfatlardan sakınmak, nefsi tezkiye, güzel ahlâk. Risâlede bu şartlar izah edildikten sonra Nakşibendiyye tarikatının mâhiyeti hakkında bilgi verilir. Hâdimî'ye göre Nakşibendiyye'nin mâhiyeti “ubûdiyyeti devam ettirmek” olarak tanımlanmıştır. Ubûdiyyeti devam ettirmenin en etkili yolu İslâm'ın şartlarını yerine getirerek zikrullâha devam etmektir. Ayrıca zühd, nefis tezkiyesi, istikamet, istidâmet gibi kavramlara değinen Hâdimî bu kavramların sâlik için ehemmiyetinden bahseder. Nakşibendiyye tarikatında önemli bir kavram olan letâif ve ona bağlı sadr, şegâf, fuâd, hâbbetü'l-kalb, süveydâ, mehçetü'l-kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ, nefis-i nâtika gibi kavramlarına yer veren Hâdimî, Nakşibendiyye'de intisâb usulü ve zikir telkîni hakkında tafsilatlı bilgiler vererek risâlesini tamamlar.¹⁸ Ebû Saîd Hâdimî'nin değindiği bu konuları Kösec Ahmed Dede sade bir Arapça ve etkili, kısa ifadeler ile şerh etmiştir.

¹⁷ Kösec Ahmed Dede, *Risâle-i Tercüme-i Teslik-i Nakşibendî*, terc: Abdullâh b. Sâlih (İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1745), vr. 1b.

¹⁸ Ramazan Muslu, “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî Ve Nakşibendîlik Risâlesi'nin Tahlili”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2001), 205-218.

Resim 2: Şerhu Risâle-i Nakşibendiyye'nin ilk sayfa görüntüsü. (İstanbul Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Bölümü OE_Yz_1135)

3. Aşeretü Reşahât:

Kösec Ahmed Dede'nin Şerhu Risâletü'n-Nakşibendiyye risâlesine tetimme olarak kaleme aldığı küçük bir risâledir. Arapça olarak kaleme alınmıştır. Risâlenin kütüphânelerde müstakil kaydına rastlanmamakla birlikte Şerhu Risâletü'n-Nakşibendiyye'nin sonuna ilave edilmiş olduğu tespit edilmiştir.¹⁹ Şerhu Risâletü'n-Nakşibendiyye li'l-Hâdimî adını taşıyan şerhin devamına ilave olunmuş olarak tespit edilmiş eser, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Koleksiyonu'nda 1274 numara ile kayıtlıdır. Risâle, kendini Eyüp Sultân Câmîi imamlarından olarak tanıtan²⁰ Abdullâh b. Sâlih tarafından tercüme edilmiştir. Söz konusu tercüme Osman Ergin Yazmalar Koleksiyonu'nda 1745 numara ile yer almaktadır.

Muhtevâsı

"Reşehât", Arapça "sızıntı" manasına gelen, tasavvufî istilâhta ise "hikmet, nükte, vecize" anlamları taşıyan "reşha" ifadesinin çoğuludur.²¹ Kösec Ahmed Dede bu eserinde ele aldığı on (aşere) konu ile şerhini gerçekleştirdiği Hâdimî'nin risâlesini tamamlamayı düşünmüştür. Eserde ele alınan konular ma'rifetü'n-nefs (nefsin tanınması), ma'rifetullâh (Allah'ın bilinmesi), ruh, tezkiye-i nefis/tasfiye-i kalb, murâkabe, vukûf-ı kalbî, riyâzet ve mücâhede, müşâhede/tecellî ve seyr u sülûk adabı. Kösec Ahmed Dede'nin ele aldığı kavramları kısaca açıkladığı eserinde zaman zaman beyitlere yer verdiği görülmektedir.²²

¹⁹ Kösec Ahmed Dede, *Aşeretü Reşehât*, (İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1135), vr. 58b-74b.

²⁰ Kösec Ahmed Dede, *Risâle-i Tercüme-i Teslik-i Nakşibendî*, terc: Abdullâh b. Sâlih (İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1745), vr. 1b.

²¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009), 516

²² Kösec, *Aşeretü Reşehât*, 58b-74b.

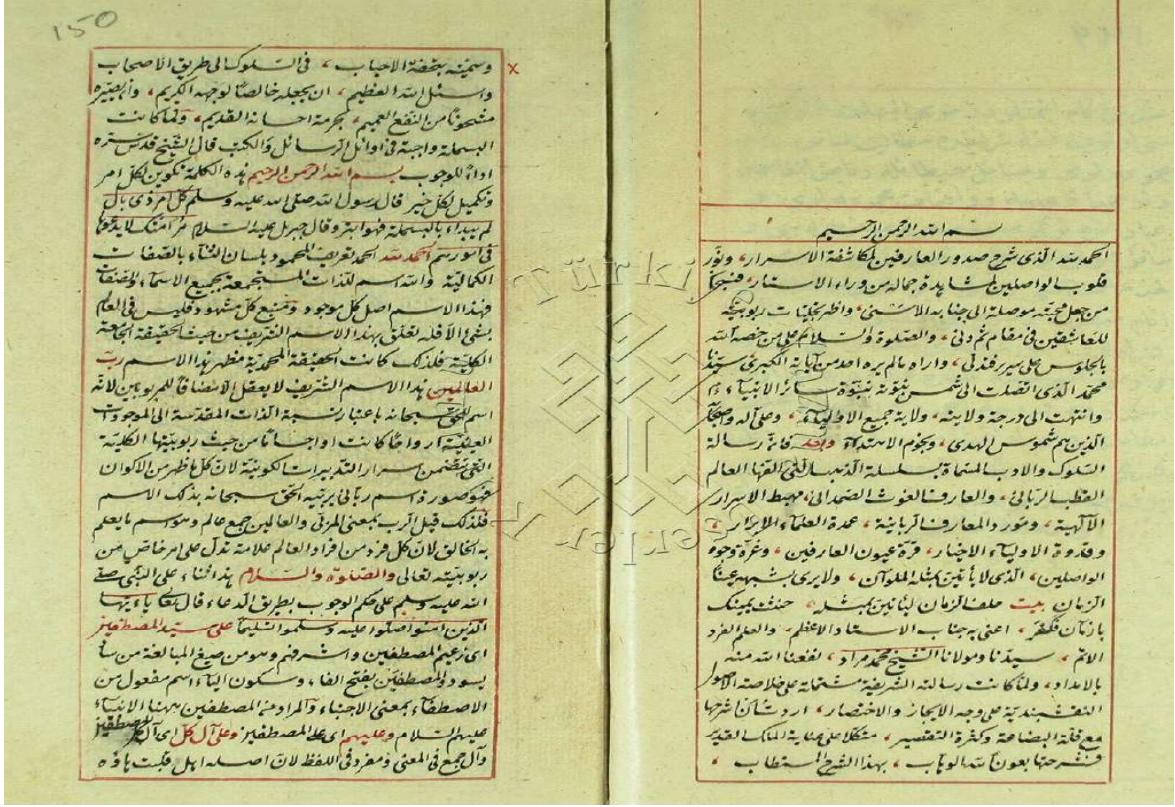
Resim 3: Aşeretü Reşehât'in ilk sayfası
(İstanbul Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Bölümü OE_Yz_1135)

4. Tuhfetü'l-Ahbâb fî's-Sülûk ilâ Tarîkı'l-Ashâb

Kösec Ahmed Dede eserini mürşidi Murâd Buhârî'nin *Silsiletü'z-zeheb* eserini şerh etmek maksadıyla kaleme almıştır. *Silsiletü'z-zeheb* ve şerhi *Tuhfetü'l-ahbâb* Arapça olarak kaleme alınmıştır. Kütüphanelerde kayıtlı birçok nüshası yer almaktadır. Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü'nde 3003 ve 2045 numaralarla; H. Hüsnü Paşa Bölümü'nde 789 numara ile; Dârülmünevî Bölümü'nde 161 numara ile; Bağdatlı Vehbi Bölümü'nde 1212 numara ile; Âşir Efendi Bölümü'nde 422 numara ile kayıtlıdır. Eser Eyüp Sultân Câmii imamlarından Abdullâh el-Eyyûb el-Ensârî tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme İstanbul Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Bölümü'nde 1206/1 numara ile kayıtlıdır.

Muhtevâsı

Silsiletü'z-zeheb müellifi Murâd Buhârî kendisinden ve mürşidi Şeyh Muhammed Ma'sûm'dan itibaren Hz. Peygamber'e kadar Nakşibendiyye silsilesini aktarmakta ve silsilede bulunan isimlerin doğum, ölüm tarihleri, memleketleri gibi biyografik bilgilerini içermektedir. Nakşibendiyye yolunun prensipleri ve Nakşibendiyye'de letâif gibi bazı özel kavramlar hakkında da kısa bilgiler vermektedir. Kösec Ahmed Dede şerhine besmele, hamdele, salvele ile başlamaktadır. Daha sonra söz konusu şahıslar hakkında kısa açıklamalarda bulunmaktadır.

Resim 4: Tuhfetü'l-ahbâb'ın ilk sayfası
(Süleymâniye Kütüphanesi Âşir Efendi Bölümü 001429)

5. Âdâbu'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye:

Kösec Ahmed Dede, Halvetiyye tarikatı âdâbına dair kaleme aldığı eserin giriş kısmında “Bu eserim gerek Rabbânî hükümleri gerekse nebevî hâlleri ele aldığı için *Âdâbu'l-ubûdiyye fi's-süneni'l-Muhammediyye* olarak isimlendirdim”²³ ifadesiyle eseri isimlendiriş sebebinin açıklar. Kösec Ahmed Dede'nin diğer bütün eserleri gibi bu eseri de fasih ve kolay anlaşılır bir Arapça ile kaleme alınmıştır. Eserde ele alınan meseleler Kur'ân ve hadislerle delillendirilmiştir. Her ne kadar Halvetiyye tarikatı âdâbına dair bir eserse de bütün tarikatlar için geçerli kâideleri ihtivâ ettiğini söylemek mümkündür.²⁴

Tarih kısmı okunamayan eser Süleymâniye Kütüphanesi Es'ad Efendi Bölümü'nde 1425 numara ile kayıtlıdır. Eser üzerinde Ömer Akkaya tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁵

Muhtevâsı

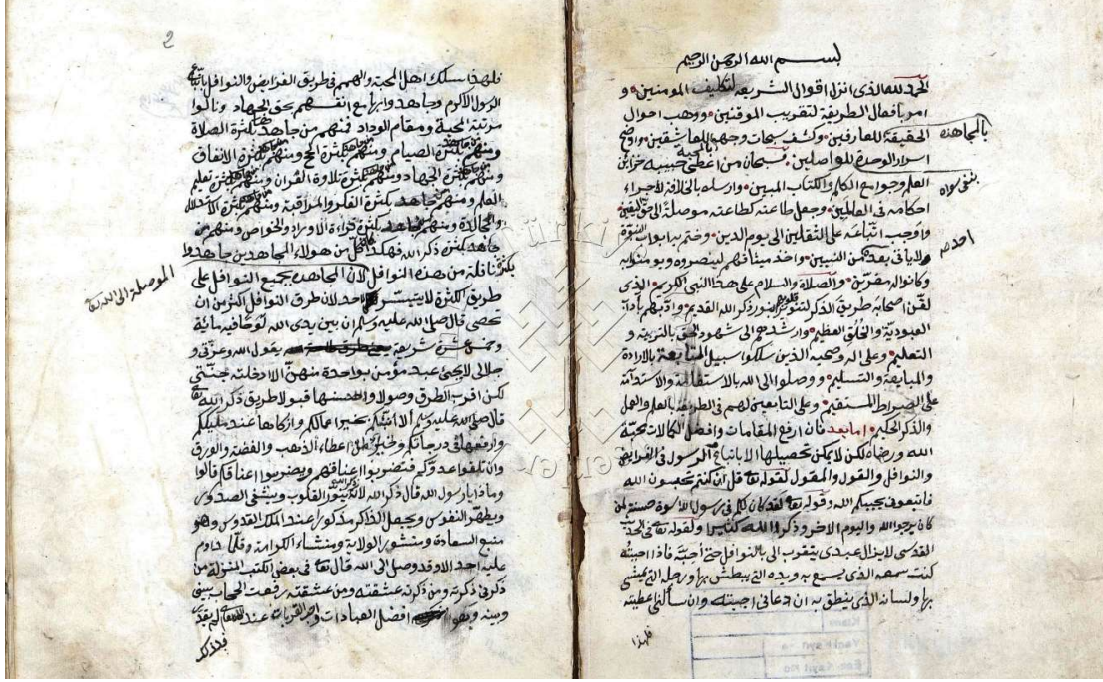
Eser besmele, hamdele, salvele bölümleri ile başlamaktadır. Eserin giriş kısmında Kösec Ahmed Dede, eserin planını açıklamıştır. Buna göre: “Eseri bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtime üzere tertib ettim. Mukaddime kısmında şeriat-tarikat-hakikat ilişkisini ve benim de müntesib olduğum Halvetiyye silsilesini verdim. Bu eserdeki birinci bölümde şeriatı ele aldım ve bu bölümü beş bâba ayırdım. Birinci bâb: Yakîn ehlinin akideleri. İkinci bâb: Yakîn ehlinin farz ve nâfile namazları. Üçüncü bâb: Yakîn ehlinin oruçları. Dördüncü bâb: Yakîn ehlinin zekât verme âdâbı. Beşinci bâb: Yakîn ehlinin hac âdâbı hakkındadır.

²³ Kösec Ahmed Dede, *Âdâbu'l-ubûdiyye*, (İstanbul: Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1425), 3b.

²⁴ Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 179.

²⁵ Ömer Akkaya, *Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi Ve Âdâbu'lubûdiyye Fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015).

İkinci bölüm ise tarikatın mâhiyeti hakkındadır ve dokuz bâbdır. Birinci bâb: Ubûdiyyetin üstünlüğü. İkinci bâb: İhlâs, niyet, duâ. Üçüncü bâb: Riyâzet ve mücâhede. Dördüncü bâb: Şeyhlik ve şeyhin tanımı. Beşinci bâb: İrâde, murâd, mürîd. Altıncı bâb: Sûfilerin sohbet âdâbı. Yedinci bâb: tevbe, inâbe, bey'at. Sekizinci bâb: Nefs Tezkiyesi ve nefsin hâlleri. Dokuzuncu bâb: Toplu zikir, semâ', Halvetiyye evrâdı hakkındadır. Üçüncü bölüm: Hakîkatın beyânı konusu, iki bâbdır. Birinci bâb: Mükâşefât ve müşâhedât. İkinci bâb: Zât ve sıfatların tecellileri. Hâtîme: Ehl-i sülûkün rüyâ ve vâkıları ve bunların yorumları hakkındadır.²⁶

Resim 5: Âdâbu'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye'nin ilk sayfası (Süleymâniye Kütüphanesi Esâd Efendi Bölümü 1425)

6. Tuhfetü'l-Behiyye fi Tarîkati'l-Mevleviyye:

Mevlevî âdâb ve erkânının anlatıldığı ve Hazret-i Mevlânâ'nın hayatı ve nasihatlerini ihtivâ eden eseri, Kösec Ahmed Dede vefatından altı ay gibi kısa bir süre önce yazmıştır. Hac ziyareti dönüşünde Konya'ya davet olunması ve II. Ebû Bekir Çelebi'nin tensipleriyle “dede” unvanını almasının ardından kaleme alınmıştır. Eser, Kösec Ahmed Dede'nin diğer eserleri gibi Arapça kaleme alınmıştır. Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi bölümü no: 289'da; Süleymâniye Kütüphanesi Serez bölümü no: 1522'de; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar no: 3905'te ve Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Merkezi (SÜMAM) no:46'da kayıtlı olmak üzere dört nüshası tespit edilmiştir.

Eser üzerine çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Şeyh Galib'in (ö. 1213/1799) eserde Hazret-i Mevlânâ'nın hayatı, şahsiyeti ve menâkıbı hâricinde yer alan Mevlavî âdâb ve erkânına dair kısımları üzerinde kaleme aldığı *es-Sohbetü's-sâfiyye* isimli ta'likatı ve Üsküdar Mevlavîhânesi postnişinlerinden Ahmed Remzi (Akyürek) Dede'nin (ö. 1944) eseri *Zâviye-i Fukarâ* başlığıyla tercümesi eser üzerine yapılan çalışmalardandır. *Zâviye-i Fukarâ* tercümesi son dönemde Ali Üremiş tarafından değerlendirme bölümü ilavesiyle kitap olarak yayınlanmıştır.²⁷

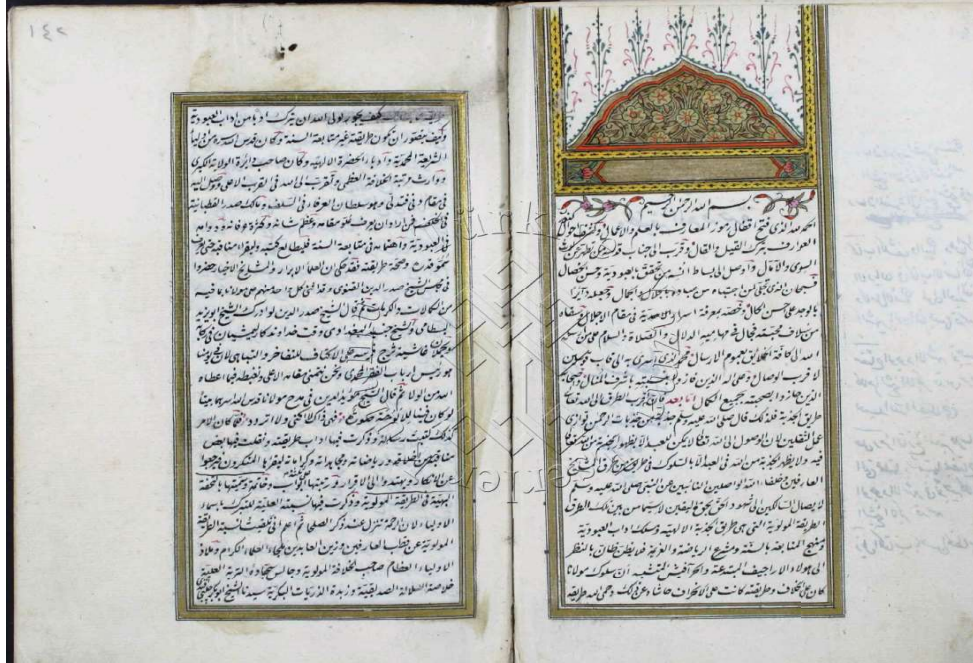
²⁶ Kösec, *Âdâb*, vr. 3a-b.

²⁷ Ali Üremiş, “Trabzonlu Kösec Ahmed Dede Hayatı, Eserleri, et-Tuhfetü'l-behiyye ve Tercümesi”, *et-Tuhfetü'l-behiyye fi'l-tarikati'l-Mevleviyye Tercümesi (Zâviye-i Fukarâ)*, haz. Ali Üremiş, (Trabzon: Serander Yayınları, 2008).

Muhtevâsı

Eser, besmele, hamdele, salvele bölümleri ile başlamaktadır. Giriş kısmında Allâh'a ulaşmada tarikatların gerekliliği ve bu yollar arasında Mevlevîliğin konumundan bahsetmektedir. Hz. Mevlânâ etrafındaki tartışmalara cevaben Hz. Mevlânâ'yı "şerîat-i Muhamedîyye evliyâsından ve Hazret-i ilâhiyye üdebâsından, velâyet-i kübrâ dâiresinin sâhibi, hilâfet-i uzmâ mertebesinin vârisi"²⁸ olarak tanımlamaktadır. Medhiyye bölümünden sonra, sebab-i te'lif bölümünde münkirler inkârlarından dönerek ikrâra yönelsinler diye Mevlânâ'nın tarikatının âdâbını beyân eden bir risâle yazdığını, onun ahlâk, riyâzât, mücâhedât ve kerâmâtından bazı örnekler naklettiğini ve risâleyi üç bâb ve bir hâtîme olmak üzere tertîb edip, *et-Tuhfetü 'l-behiyye fî 'l-Tarîkati 'l-Mevleviyye* diye isimlendirdiğini beyân etmiştir.²⁹ Sonra da kendisini Mevlevî tarikatına nisbetinin bilinmesi arzusu ile müntesibi olduğu II. Ebû Bekir Çelebi'den başlayıp Mevlevîyye tarîkatı silsilesine yer vermiştir.³⁰

Eserin birinci bölümü, "Mevlevî Tarîkatı'nda zikir telkini, taç ve hırka giydirilmesi keyfiyeti, Mevlevîlik ve semâin âdâbı"³¹ başlığını taşımaktadır. İkinci bölüm "Mevlânâ'nın yetişmesi ve kerâmetleri"³² başlığını taşımaktadır. Hazret-i Mevlânâ'nın çocukluğundan itibaren hayatını ele alan, mânevî mertebelerine işaret eden bölümdür. Üçüncü bölüm "Mevlânâ'nın vasıfları, riyâzeti, öğütleri"³³ başlığını taşımaktadır. Bu bölüm Hazret-i Mevlânâ'nın husûsiyetlerini ve nasihatlerini ihtivâ etmektedir. Eserin Hâtîme bölümü ise "Hazret-i Mevlânâ'nın nesebini, doğumunu, beka âlemine gidişini bildirir"³⁴ başlığını taşımaktadır. Hazret-i Mevlânâ'nın doğumundan ölümüne kadar olan ahvâli kısaca anlatılmakta, cenazesi tasvîr edilmektedir. Eserin bölümleri kendi içinde 3'er fasla ayrılarak ele alınan konular işlenmiştir.

Resim 6: *Tuhfetü 'l-Behiyye fî Tarîkati 'l-Mevleviyye'nin ilk sayfası*
(Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü 000289)

²⁸ Kösec Ahmed Dede, *Tuhfetü 'l-behiyye*, (Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 289), vr. 142a.

²⁹ Kösec, *Tuhfe*, vr. 142a.

³⁰ Kösec, *Tuhfe*, vr. 142a-b.

³¹ Kösec, *Tuhfe*, vr. 143a.

³² Kösec, *Tuhfe*, vr. 144b.

³³ Kösec, *Tuhfe*, vr. 146b.

³⁴ Kösec, *Tuhfe*, vr. 163b.

Kaynakça

- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, haz: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009.
- Ceyhan, Semih. “Halvetiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2005.
- Demirtaş, Öncel *Kösec Ahmed Trabzonî’nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvuf Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Esrâr Dede. *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*. haz: İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Kösec Ahmed Dede. *Âdâbu’l-ubûdiyye*. İstanbul: Süleymâniye Kütüphânesi, Esad Efendi, 1425, 1b-68a.
- Kösec Ahmed Dede. *Aşeratü Reşehât*. İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1135, vr. 58b-74b.
- Kösec Ahmed Dede. *Risâle-i Tercüme-i Teslîk-i Nakşibendî*. terc: Abdullâh b. Sâlih. İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1745.
- Kösec Ahmed Dede. *Silsiletü’l-Hacegân fi Âdâbi Ubûdiyyeti’l-A’yân*. Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 003128, vr. 113b-171b.
- Kösec Ahmed Dede. *Şerhu Risâleti’n-Nakşibendiyye*. İstanbul: Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, 1135, vr. 1b-58b.
- Kösec Ahmed Dede. *Tuhfetü’l-ahbâb*. Süleymâniye Kütüphânesi Âşir Efendi Bölümü, 1429, 149b-160a.
- Kösec Ahmed Dede. *Tuhfetü’l-behiyye*. Süleymâniye Kütüphânesi, Hâlet Efendi Bölümü, 289, vr. 141b-164b.
- Muslu, Ramazan. “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî Ve Nakşibendilik Risâlesi’nin Tahlili”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2001), 197-220.
- Muslu, Ramazan. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2009.
- Necdet Tosun. “Nakşibendiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2005.
- Şimşek, Halil İbrahim. “Murâd Buhârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/185-187. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Üremiş, Ali. “Trabzonlu Kösec Ahmed Dede Hayatı, Eserleri, et-Tuhfetü’l-behiyye ve Tercümesi”. *et-Tuhfetü’l-behiyye fi’t-tarikati’l-Mevleviyye Tercümesi (Zâviye-i Fukarâ)*. haz. Ali Üremiş. Trabzon: Serander Yayınları, 2008.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Yayla, Mustafa. “Ebû Saîd Hâdimî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/24-26 İstanbul: TDV Yayınları, 1997.